

**กลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3
กรณีศึกษา คุณยศสินี ณ นคร**

**Strategies of Thai Television Drama Producer in the Creation Process of Channel 3
Television Dramas: A Case Study of Yossinee Na Nakorn**

พทัยนุช บุชน้ำเพชร

Patainuch Butnampetch

นักศึกษานิเทศศาสตร์โท คณะนิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต ตำบลหลักหก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 12000

*Corresponding author, E-mail:patainuch_b@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 กรณีศึกษา คุณยศสินี ณ นคร โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ 3 วิธี คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการวิเคราะห์เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้จัดละครโทรทัศน์คุณยศสินี ณ นคร และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง คือ บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ของคุณยศสินี ณ นคร รวมทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์บันเทิง นิตยสารต่างๆ และสื่ออื่นๆ การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมถึงการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและการวิเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องมาตีความข้อมูลสังเคราะห์ข้อมูล และสร้างข้อสรุปตามประเด็นวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการศึกษาผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้จัดละครโทรทัศน์คุณยศสินี ณ นคร ใช้กลยุทธ์การสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ตามสถานการณ์ ซึ่งสามารถแบ่งตามขั้นตอนได้ 3 ขั้นตอน คือ การใช้กลยุทธ์ทางการสื่อสารแบบโน้มน้าวใจในขั้นตอนการเตรียมงาน (pre-production) ใช้กลยุทธ์ทางการสื่อสารแบบโน้มน้าวและการสื่อสารแบบกลุ่มในขั้นตอนการผลิต (production) และใช้กลยุทธ์ทางการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการในขั้นตอนหลังการผลิต (post-production) 2) การใช้กลยุทธ์เกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์เพื่อสร้างความพึงพอใจในการร่วมงานและพร้อมกลับมาร่วมงานกันอีกครั้งของทีมงานและนักแสดง 3) การใช้กลยุทธ์การสร้างภาพลักษณ์ เพื่อการแสดงออกถึงความน่าเชื่อถือทางการสื่อสาร โดยใช้ผลงานการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ การปรากฏตัวในวงสังคม และการใช้สื่อใหม่

คำสำคัญ: กลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ ระบบอุปถัมภ์ การสร้างภาพลักษณ์

Abstract

This research studies the strategies that the Thai television producer Yossinee Na Nakorn uses to create channel 3 dramas. Three qualitative research methods are used in this study: in-depth interviews, participatory observations and document analysis. The main information source is the television producer, Mrs. Yossinee Na Nakorn and the secondary information sources are 15 individuals that are involved in the producer's television dramas, as well as printed media such as entertainment newspapers and magazines. The data is analyzed using a qualitative process. It is collected from in-depth interviews, participatory observations and analysis of other related documents, which are interpreted and synthesized. Conclusions are drawn based on the objectives and framework of the study. The results show that 1) the television producer used a variety of communication strategies dependent on the situation, which are divided into 3 types: persuasive communication strategies during the pre-production stage, persuasive communication strategies and group communication strategies during the production stage, and integrative marketing communication strategies during the post-production stage. 2) The producer used the patronage system to create a satisfactory working environment for the actors and crew. 3) The producer also used image creation strategies to reliability communicate through the use of creative television drama.

Keywords: strategies of Thai television drama producer, patronage system, image creation

1. บทนำ

หากกล่าวถึงสื่อมวลชนที่ได้รับความนิยมจากผู้ชมในด้านธุรกิจความบันเทิงและการแข่งขันกันสูงสุด เมื่อเทียบกับธุรกิจสื่อประเภทอื่นๆ ก็คือ “สื่อทางโทรทัศน์” โดยรายการบันเทิงที่ได้รับความนิยมและสามารถดึงดูดใจในการรับชมของผู้ชมมากที่สุด ได้แก่ “รายการละครโทรทัศน์” เนื่องมาจากการที่ละครโทรทัศน์เป็นความบันเทิงในลักษณะของการเล่าเรื่องและการดำเนินเรื่องที่ต่อเนื่อง ทำให้ผู้ชมเกิดการเรียนรู้และปฏิบัติตอบสนองความเป็นจริงจากประสบการณ์ของตนเอง อีกทั้ง มีเนื้อหาสอดคล้องกับความต้องการและใกล้เคียงกับวิถีชีวิตจริงของผู้ชม รวมทั้งยังมีการสอดแทรกความรู้หรือคติสอนใจต่างๆ (ภิญญารินทร์ อิงคุณานนท์, 2550)

สำหรับสถานีโทรทัศน์ที่มีการตอบสนองความต้องการของผู้ชมและมีการแข่งขันเชิงธุรกิจกันมากที่สุดในประเภทของละครโทรทัศน์นั้น ก็คือ สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 และ สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 ซึ่งรายการละครโทรทัศน์ถือเป็นผลประโยชน์หลักที่ทำรายได้ให้กับธุรกิจโทรทัศน์ของสถานีฯ โดยพิจารณาจากความนิยมของผู้ชมเป็นหลัก โดยในช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2551 – 2555) สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ความนิยมจากผู้ชมและรายได้เพิ่มมากกว่าอันเนื่องมาจากการพัฒนาในเรื่องของกลยุทธ์ต่างๆ ทั้งด้านการบริหารงาน และการผลิตในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ โดยเปรียบเทียบจากสถิติรายได้ที่สามารถเปิดเผยได้ในช่วงปี พ.ศ. 2551 – 2553 (มดิชนออนไลน์, 2554) จากการที่ละครโทรทัศน์เป็นที่

นิยมอย่างมาก จึงทำให้สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 เป็นสถานีที่ให้ความสำคัญในเรื่องของละครโทรทัศน์ มาโดยตลอด (สกาใจ พูนสวัสดิ์, 2547:3) ดังนั้น การทำให้ละครเรื่องนั้นๆ ได้รับความพึงพอใจและค่านิยมจากผู้ชมนั้น นอกจากแรงสนับสนุนทางการเงินจากสถานีโทรทัศน์แล้ว บุคคลซึ่งมีหน้าที่หลักในการสร้างสรรค์ผลงานละครให้มีคุณภาพเพื่อสนองต่อความต้องการและรสนิยมของผู้ชม นั่นคือ “ผู้จัดละครโทรทัศน์” ซึ่งมีหน้าที่เริ่มตั้งแต่การหาบทประพันธ์ที่จะนำมาสร้างสรรค์เป็นละคร การนำเสนอบทประพันธ์กับทางสถานีโทรทัศน์ และเมื่อได้รับการอนุมัติจากทางสถานีฯ ผู้จัดฯ ก็ต้องทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและบริหารจัดการ รวมถึงการตัดสินใจในเรื่องสำคัญต่างๆ ทุกเรื่อง ซึ่งปัจจุบันการแข่งขันทางด้านผลงานละครโทรทัศน์เกิดขึ้นมากมาย ทำให้ผู้จัดละครต้องอาศัยกลยุทธ์ของแต่ละคนในการบริหารงานและการผลิตผลงานละครให้เป็นที่พอใจและถูกใจต่อผู้ชม โดยมีแนวทางการทำงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะโดดเด่นแตกต่างกันไป การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน รวมถึงการมีวิสัยทัศน์ในการทำงานที่กว้างไกลก็สามารถทำให้การสร้างสรรค์ละครเรื่องนั้นๆ ดำเนินไปอย่างประสบผลสำเร็จ

ซึ่งจำนวนของผู้จัดละครโทรทัศน์ของสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ถือว่ามีมากมายหลายท่านด้วยกัน โดยเฉพาะผู้จัดละครโทรทัศน์รุ่นใหม่ที่มีความโดดเด่นและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก รวมถึงประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์ผลงานละครมากที่สุดท่านหนึ่งของสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 นั่นคือ คุณยศสินี ณ นคร (เจ้า) บุตรสาวของคุณ มยุรฉัตร เสมือนประสิทธิ์เวช สามารถพิจารณาได้จากผลงานละครโทรทัศน์ที่สร้างสรรค์ไว้มากมายหลายเรื่อง พร้อมทั้งได้กระแสการตอบรับจากผู้ชมเป็นอย่างดีและ

ได้รับรางวัลต่างๆ ในสาขาละครโทรทัศน์ อาทิเช่น ละครเรื่องจำแลงรัก เจรรักดวงใจ ละครชุดสี่หัวใจแห่งขุนเขา ตอน ธาราหิมาลัย และละครชุดเรื่องสุภาพบุรุษจุฑาเทพ ตอน คุณชายธราธร เป็นต้น อีกทั้ง เป็นเสมือนบุคคลตัวอย่างของผู้หญิงหลายคน จนปัจจุบันมีเครือข่ายกลุ่มผู้ชื่นชอบทางสังคมออนไลน์โปรแกรมเฟสบุ๊ก (Facebook) และมีการติดตามความเคลื่อนไหวผ่านสังคมออนไลน์โปรแกรมอื่นๆ อาทิเช่น อินสตราแกรม (Instagram) และทวิตเตอร์ (Twitter) เป็นต้น (A day Bulletin, 2556)

ดังนั้น จากที่มาและความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “กลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 กรณีศึกษา คุณยศสินี ณ นคร” เนื่องจาก คุณยศสินี มีพัฒนาการด้านการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์จนเห็นความเปลี่ยนแปลงในด้านความสำเร็จที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและได้รับความนิยมนจากผู้ชมในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา และเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยในการศึกษาโดยมุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงกลยุทธ์การบริหารงานและการผลิต ทั้งด้านการสื่อสารที่ใช้ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมงานจนกระทั่งเสร็จสิ้นกระบวนการซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ การสื่อสารกลุ่มและการสื่อสารแบบบูรณาการ รวมถึงบริบทของการใช้ระบบอุปถัมภ์เพื่อสร้างความพึงพอใจด้านการทำงานกับทีมงานและนักแสดง อันสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์และสุดท้าย คือ การสร้างภาพลักษณ์เพื่อการแสดงออกถึงความน่าเชื่อถือทางการสื่อสาร และการเป็นที่รู้จักต่อสาธารณชน อันสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการสร้างภาพลักษณ์กับความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร อีกทั้ง ผู้วิจัยยังใช้แนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมโทรทัศน์ในประเทศ

ไทย และ การผลิตละครโทรทัศน์ไทย รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาครั้ง

2. วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาและเข้าใจถึงกลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ไทย ของ ผู้จัดละครโทรทัศน์ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 กรณีศึกษา คุณยศสินี ณ นคร (จำ)

2) เพื่อศึกษาและเข้าใจถึงผลที่เกิดจากกลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ไทยกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 กรณีศึกษา คุณยศสินี ณ นคร (จำ)

3. นิยามศัพท์

กลยุทธ์ หมายถึง เทคนิคและวิธีการบริหารงานรวมถึงการผลิตในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ไทย

4. อุปกรณ์และวิธีการ

ในการศึกษาเรื่อง “กลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 กรณีศึกษา คุณยศสินี ณ นคร (จำ)” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ทำการแบ่งกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 1 ท่าน คือ ผู้จัดละครโทรทัศน์ คุณยศสินี ณ นคร

2) ผู้ให้ข้อมูลในระดับรอง จำนวน 15 ท่าน คือ บุคลากรจากสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ทีมงานและนักแสดงที่เคยร่วมงานหรือกำลังร่วมงานกับคุณยศสินี ณ นคร (จำ)

โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth Interview) ประกอบกับการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม

ร่วม และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาตีความ และวิเคราะห์ ซึ่งจะนำเสนอผลการวิจัยภายใต้กรอบแนวคิด และวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้

5. ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์

ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ได้ 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ภูมิหลัง ประวัติส่วนตัว จุดเริ่มต้นในการทำงานและผลงานละครโทรทัศน์ ของ ผู้จัดละครโทรทัศน์คุณยศสินี ณ นคร หรือ คุณจำ ซึ่งพบว่า มีผลต่อการทำงานอันเกิดจากสิ่งรอบตัวในการดำเนินชีวิตและความคุ้นเคยส่วนตัวทำให้เธอซึมซับและเข้าใจในการประกอบวิชาชีพผู้จัดละครโทรทัศน์ของคุณแม่ จนกลายเป็นความชอบและความรักในที่สุด

ส่วนที่ 2 กลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 กรณีศึกษา คุณยศสินี ณ นคร (จำ) ซึ่งแบ่งออกเป็นประเด็นย่อย ดังนี้

2.1 ประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบ และวิธีการสื่อสารที่ใช้ในขั้นตอนการผลิต มีดังนี้

ขั้นตอนการเตรียมงานผลิต (pre-production) คือ ขั้นตอนในกระบวนการทำงานของผู้จัดละครโทรทัศน์ในการวางแผนงาน ซึ่งพบว่า มี 2 กลยุทธ์ คือ 1) กลยุทธ์การนำเสนอเรื่องเพื่อสร้างสรรค์เป็นละครโทรทัศน์พบว่า คุณยศสินีเลือกนิยาย หรือ บทประพันธ์ที่มีความชอบและความถนัดส่วนตัว โดยประเมินตนเองด้านความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องที่จะทำการสื่อสาร พร้อมทั้งนำเสนออยู่บนพื้นฐานของนโยบายสถานีฯ รวมทั้งวิเคราะห์กระบวนการสื่อสาร และใช้การเปิดเผยตนเอง เพื่อตั้งรับกับประเด็นคำถามที่จะเกิดขึ้น

อีกทั้ง สามารถชี้แจงและอธิบายข้อดีและจุดเด่นของบทละครโทรทัศน์ได้อย่างชัดเจน 2) กลยุทธ์การคัดเลือกทีมงานและนักแสดงบทหน้าสามารถแบ่งออกเป็น 3 กรณี คือ การคัดเลือกทีมงาน การคัดเลือกนักแสดงบทหน้า และการคัดเลือกนักแสดงใหม่ (casting) ซึ่งเทคนิคและวิธีการพิจารณาตามคุณสมบัติที่เหมาะสม และอยู่บนพื้นฐานของบทละครโทรทัศน์กับแนวทางการนำเสนอ โดยมีลักษณะการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ ทั้งนี้ ชื่อน่าสังเกตอย่างหนึ่ง คือ การคัดเลือกนักแสดง ความคุ้นเคยจากการทำงานร่วมกันมาก่อน ประกอบด้วย เนื่องจากทำให้การสื่อสารที่เกิดขึ้นได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ขั้นตอนการผลิต (production) คือ ขั้นตอนการดำเนินงานในการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ ซึ่งพบว่ามี 2 กลยุทธ์ คือ 1) กลยุทธ์การส่งเสริมและผลักดันนักแสดงรุ่นใหม่ คุณยศสินี ใช้เพื่อเพิ่มศักยภาพทางการแสดงให้กับนักแสดง โดยให้ความสำคัญเกี่ยวกับวิธีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจและการสื่อสารแบบกลุ่มให้นักแสดงเกิดความเข้าใจในบทบาทอารมณ์ความรู้สึก และบุคลิกลักษณะของตัวละครอย่างลึกซึ้ง 2) กลยุทธ์การสร้างความสัมพันธ์และการพัฒนาความสัมพันธ์ภายในกลุ่มคุณยศสินี ใช้การสื่อสารแบบกลุ่มในการสร้างความเข้าใจ สร้างความรัก ความสามัคคีในการทำงานร่วมกันให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ขั้นตอนหลังการผลิต (post-production) คือ ขั้นตอนหลังการผลิตละครโทรทัศน์ ซึ่งพบว่ามี 2 กลยุทธ์ คือ 1) กลยุทธ์การจัดทำเนื้อหาในการตัดต่อตัวอย่างละครโทรทัศน์ สิ่งสำคัญในการตัดต่อคือ เนื้อหาของสาร อันประกอบด้วยภาพและเสียงที่มีลำดับขั้นตอนเหมาะสม มีคุณภาพ และตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ โดยต้องทำการเลือกและ

กำหนดรูปแบบที่จะส่งสารนั้นออกไปยังผู้ชม 2) กลยุทธ์ทางการตลาดสำหรับละครโทรทัศน์คุณยศสินี ใช้เพื่อสร้างความนิยมและความน่าสนใจของผู้ชมให้เกิดขึ้นกับละครโทรทัศน์ที่สร้างสรรค์ โดยทั้ง 2 กลยุทธ์นี้มีลักษณะการสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการ

2.2 ประเด็นเกี่ยวกับการใช้ระบบอุปถัมภ์ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์เกิดจากผู้จัดละครโทรทัศน์เป็นผู้ให้การช่วยเหลือเกื้อกูลในด้านต่างๆ กับทีมงานและนักแสดงซึ่งเป็นผู้ถูกอุปถัมภ์สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประการ ดังนี้ 1) อุปถัมภ์ด้านตำแหน่งหน้าที่การงาน 2) อุปถัมภ์ด้านความเป็นอยู่ในกองถ่าย 3) อุปถัมภ์การดำรงอยู่ในอาชีพนักแสดง นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังค้นพบข้อมูลเพิ่มเติมว่า ผู้จัดละครโทรทัศน์นั้นมีลักษณะเป็นผู้ถูกอุปถัมภ์เช่นกัน นั่นคือ จะถูกอุปถัมภ์เรื่องต่างๆ ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์จากสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 ซึ่งสถานีโทรทัศน์ถือเป็นผู้จ้างผลิต โดยลักษณะการตอบแทนของผู้จัดละครโทรทัศน์จะอยู่ในรูปแบบของความจงรักภักดีต่อองค์กร และการสร้างสรรค์ผลงานละครโทรทัศน์ที่มีคุณภาพ

2.3 ประเด็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ในบทบาทของผู้จัดละครโทรทัศน์ คุณยศสินี ให้ความสำคัญกับการสร้างภาพลักษณ์ให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชน โดยมีวิธีการการสร้างภาพลักษณ์ 3 ลักษณะ คือ 1) ใช้ผลงานการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ของตนเองซึ่งล้วนแต่ได้รับกระแสความนิยม และ/หรือ สติติของผู้ชมที่ดีเสมอ 2) การปรากฏตัวต่อสังคมจากงานต่างๆ เช่น งานเปิดตัวละครโทรทัศน์ 3) การใช้สื่อใหม่ทั้ง เฟสบุ๊ค (Facebook) อินสตราแกรม (Instagram) และ ทวิตเตอร์ (Twitter)

ส่วนที่ 3 ประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ในกระบวนการสร้างสรรค์

ละครโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 กรณีศึกษา คุณยศสินี ฉนคร (จำ) แบ่งเป็นประเด็นย่อยได้ดังนี้

3.1 ประเด็นเกี่ยวกับวิธีการแข่งขันกับผู้จัดละครโทรทัศน์คนอื่นๆ คุณยศสินี มุ่งเน้นที่ความสมบูรณ์ในองค์ประกอบฉาก รวมทั้งมีหน้าที่รับทราบข้อมูลและรับนโยบายจากสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 เพื่อนำไปสร้างจุดขายให้กับผลงานละครโทรทัศน์ของตนเอง

3.2 ประเด็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่พบในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ สามารถสรุปปัญหาและอุปสรรคที่พบในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ได้ 3 ประการ คือ 1) ปัญหาด้าน 2) อุปสรรคด้านสภาพอากาศ 3) ปัญหาและอุปสรรคเฉพาะหน้าอื่นๆ โดยในส่วนการแก้ปัญหา ใช้การประชุมเพื่อเรียบเรียงปัญหาที่เกิดขึ้นกับทีมงาน พร้อมทั้งหาหนทางในการปรับปรุง แก้ไข

3.3 ประเด็นเกี่ยวกับข้อควรพิจารณาในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์อื่นๆ สามารถสรุปได้ 2 ลักษณะ คือ 1) ข้อควรพิจารณาภายนอก แบ่งออกเป็น สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและนโยบายของสถานีโทรทัศน์ 2) ข้อควรพิจารณาภายใน แบ่งออกเป็น เทคโนโลยีและบุคลากรในการทำงาน

3.4 ประเด็นความคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้จัดละครโทรทัศน์คุณยศสินี ซึ่งมีความคิดเห็นว่าองค์กรอย่างสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 เป็นส่วนหนึ่งในการหยิบยื่นโอกาสให้กับผู้จัดละครโทรทัศน์ที่สามารถทำประโยชน์เพื่อสังคมในด้านอื่นๆ นอกเหนือจากการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ อีกทั้ง ในปัจจุบันตลอดจนอนาคตข้างหน้าแนวทางการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์จะมีความหลากหลายขึ้นผู้ชมจะมีโอกาสเลือกสิ่งที่ต้องการชมและมีอิสระในการรับชมมากขึ้น

เนื่องด้วยมีผู้จัดละครโทรทัศน์รุ่นใหม่เพิ่มขึ้นมาจากนักแสดงรุ่นเก่าที่ผันตัวเองมาทำงานด้านนี้

ส่วนที่ 4 ผลลัพธ์ที่เกิดจากกลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ สามารถแบ่งออกเป็นประเด็นย่อย ดังนี้

4.1 ประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบ และวิธีการสื่อสารที่ใช้ในขั้นตอนการผลิตของผู้จัดละครโทรทัศน์ คุณยศสินี ฉนคร (จำ) พบว่า

ขั้นตอนการเตรียมงานผลิต (pre-production) ได้แก่ 1) ผลลัพธ์ที่เกิดจากกลยุทธ์การนำเสนอเรื่องเพื่อสร้างสรรค์เป็นละครโทรทัศน์ คือ ผู้มีอำนาจพิจารณาอนุมัติเรื่องจากทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 มีความเข้าใจ และมีทัศนคติต่อแนวทางในการนำเสนอเรื่องอย่างชัดเจน ผลในการนำเสนอเรื่องได้รับการพิจารณาอนุมัติจากสถานีโทรทัศน์ 2) ผลลัพธ์ที่เกิดจากกลยุทธ์การเลือกทีมงานและนักแสดงบทนำ คือ ได้ทีมงานและนักแสดงที่ตรงต่อคุณสมบัติและแนวทางในการนำเสนอของละครโทรทัศน์ที่จะทำการสร้างสรรค์ รวมถึงได้รับความไว้วางใจและความเชื่อมั่นจากสถานีโทรทัศน์ในการมอบนักแสดงที่มีชื่อเสียงหรือมีฐานทางตลาดผู้ชมให้ร่วมแสดงละครโทรทัศน์ที่สร้างสรรค์อยู่เสมอ

ขั้นตอนการผลิต (production) ได้แก่ 1) ผลลัพธ์ที่เกิดจากกลยุทธ์การส่งเสริมและผลักดันนักแสดงรุ่นใหม่ คือ นักแสดงเข้าใจและสามารถตีความตัวละครออกมาได้ตรงประเด็นและชัดเจนมากที่สุดทำให้การแสดงออกมาสมจริงอันจะส่งผลต่อศักยภาพของนักแสดง และเสริมให้นักแสดงมีชื่อเสียง 2) ผลลัพธ์ที่เกิดจากกลยุทธ์การสร้างความสัมพันธ์และการพัฒนาความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม คือ สมาชิกภายในกลุ่มเกิดความเข้าใจ และมีจุดมุ่งหมายในการทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน รวมถึงเกิดความรัก ความ

สามัคคี ภายในกลุ่มการทำงานทำให้กระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้

ขั้นตอน หลังการผลิต (post-production) ได้แก่ 1) ผลลัพธ์ที่เกิดจากกลยุทธ์การจัดทำเนื้อหาในการติดต่อตัวอย่างละครโทรทัศน์ คือ สร้างความน่าสนใจให้ผู้ชมเกิดความสนใจและอยากรับชมละครโทรทัศน์ที่จะทำการออกอากาศ 2) ผลลัพธ์ที่เกิดจากกลยุทธ์ทางการตลาดสำหรับละครโทรทัศน์ ผู้จัดละครโทรทัศน์และสถานีโทรทัศน์มีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางการตลาดสำหรับละครโทรทัศน์ มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานที่สอดคล้องกัน นั่นคือ สามารถใช้ดึงดูดใจให้ผู้ชมเกิดการประทับใจ และเกิดความรู้สึกอยากรับชมได้ อีกทั้งเพิ่มความสะดวก รวดเร็วในการรับรู้ข่าวสารต่างๆ และการติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับกิจกรรมของละครโทรทัศน์ผ่านสื่อใหม่ ทั้งเว็บไซต์ (website) เฟสบุ๊ค (Facebook) ทวิตเตอร์ (twitter) อินสตราแกรม (Instagram)

4.2 ประเด็นเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ ผลลัพธ์ที่เกิด คือ ทีมงานและนักแสดงเกิดความไว้วางใจและความประทับใจในการทำงานร่วมกัน ทีมงานและนักแสดงตอบแทนด้วยการทำงานอย่างเต็มความสามารถ และส่งเสริมให้มีแก่ผู้อุปถัมภ์

4.3 ประเด็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ในบทบาทการเป็นผู้จัดละครโทรทัศน์ของคุณศศิณี ณ นคร (จำ) ผลลัพธ์ที่เกิดจากกลยุทธ์สร้างภาพลักษณ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ คือ ความไว้วางใจและความเชื่อมั่นในกระบวนการทำงาน รวมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพทางการสื่อสาร

4.4 ประเด็นเกี่ยวกับข้อคิดเห็นเพิ่มเติมของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างสรรค์

ละครโทรทัศน์ คือ ผู้จัดละครโทรทัศน์ เป็นบุคคลสำคัญและมีบทบาทในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์มากที่สุด อนึ่ง กลุ่มผู้ชมที่มีลักษณะเป็นแฟนคลับกลายเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งต่อการพัฒนากระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ในปัจจุบันและอนาคต

6. การอภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยกลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ไทยที่วิจัยช่อง 3 กรณีศึกษาคุณศศิณี ณ นคร ในประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบ และวิธีการสื่อสารในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ ผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารมีส่วนสำคัญต่อการทำงานในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ รวมถึงบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องในกระบวนการทำงานทุกคน ซึ่งจะเห็นได้ว่า การสื่อสารเกิดขึ้นตั้งแต่ขั้นตอนแรกของการทำงานจนกระทั่งขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ขวัญใจ สืบพานิช (2552) ที่กล่าวไว้ว่า การติดต่อสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคม ถ้าไม่มีการสื่อสาร สังคมก็อยู่ไม่ได้ เพราะการสื่อสารช่วยให้กิจกรรมต่างๆ ในสังคมดำเนินไปได้ และช่วยในการตัดสินใจ การรับฟัง ปฏิบัติงานสะท้อนกลับ รวมทั้งการปรับปรุงแก้ไข วัตถุประสงค์หรือการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์ ผลการศึกษาพบว่า ผู้จัดละครโทรทัศน์เป็นผู้ทำหน้าที่อุปถัมภ์ทีมงานและนักแสดงในด้านต่างๆ ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการ ซึ่งรวมไปถึงการเป็นผู้ควบคุมและดูแลกระบวนการทำงานทั้งหมดให้ผ่านไปด้วยความราบรื่นและสร้างความพึงพอใจในการทำงานอันส่งผลต่อการกลับมาร่วมงานกันในครั้งต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติพงษ์ ลีลาสุภเดช (2544)

ที่กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์และผู้ถูกอุปถัมภ์มีรูปแบบพื้นฐานการรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการระหว่างบุคคลที่มีอำนาจที่อยู่ในฐานะที่จะให้ความมั่นคงหรือการชักนำหรือทั้งสองอย่างกับผู้ตามจำนวนหนึ่งที่จะให้การตอบแทนจากผลประโยชน์ที่ได้รับในรูปของความจงรักภักดีและการช่วยเหลือส่วนตัวตามความต้องการของผู้อุปถัมภ์ แต่รูปแบบความสัมพันธ์นี้จะไม่มีความเท่าเทียมกัน โดยส่วนใหญ่ผู้ที่เป็นผู้อุปถัมภ์จะมีอำนาจเหนือกว่าผู้ถูกอุปถัมภ์ในทุกด้าน ทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ จึงทำให้ผู้อุปถัมภ์มีอำนาจในการต่อรองมากกว่า แต่ก็มักจะคอยให้ความช่วยเหลือคุ้มครองผู้ถูกอุปถัมภ์ในด้านที่ตนเองเหนือกว่า

ประเด็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ในบทบาทของผู้จัดละครโทรทัศน์ ผลการศึกษาพบว่า ภาพลักษณ์เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งต่อการทำงานในอาชีพผู้จัดละครโทรทัศน์ เนื่องจากภาพลักษณ์สามารถบ่งบอกถึงสถานภาพทางสังคม ตำแหน่งหน้าที่การงาน ความสนใจส่วนตัว และความรู้ ความสามารถเฉพาะบุคคล อันส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นทางด้านการติดต่อสื่อสารกับบุคคลและองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาภรณ์ สุธรรมโกศล (2547) กล่าวว่า ปัจจัยทั้ง 3 ประการนั้น หากผู้รับสารพิจารณาว่าผู้ส่งสารมีคุณสมบัติดังกล่าว ถือว่าผู้ส่งสารนั้นมีความสามารถในการโน้มน้าวใจได้ ซึ่งมองว่าเนื้อหาของสารหรือเรื่องราวของสารที่ผู้ส่งสารพูดมีความสำคัญน้อยกว่าบุคลิกภาพของผู้ส่งสารซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสาร หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ถ้าผู้รับสารเห็นถึงความไม่น่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร ไม่ว่าจะสื่อสารอะไรก็ย่อมไม่น่าเชื่อถือไปด้วย

ประเด็นเกี่ยวกับวิธีการแข่งขันกับผู้จัดละครโทรทัศน์คนอื่นๆ ผลการศึกษาพบว่า การแข่งขันด้าน

การสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ถือเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ผู้จัดละครโทรทัศน์ต้องพึงมีเพื่อสร้างจุดขายที่น่าสนใจให้กับละครโทรทัศน์ของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อโนชา ศิลารัตน์ตระกูล(2549) ที่พบว่าแนวโน้มของอัตราการแข่งขันที่เพิ่มสูงขึ้น และขึ้นอยู่กับทิศทางนโยบายของผู้บริหาร โดยสิ่งสำคัญที่สุดในการผลิตละคร คือ การคาดเดาใจตลาดของผู้ชมในขณะนั้นให้ได้ปัจจัยที่ทำให้ละครประสบความสำเร็จ นั้น มาจากความต้องการและการตอบรับจากกลุ่มผู้ชมบทยละคร กระแสสังคม เรื่องต้องสนุก นักแสดงสวมบทบาทได้เต็มที่ รวมถึงองค์ประกอบด้านอื่นๆ เช่น โปรดักชั่น ละคร หรือ สถานการณ์บ้านเมือง ในแง่ของเทคโนโลยีก็มีแนวโน้มของการพัฒนาที่เพิ่มมากขึ้น และในอนาคตวิสัยทัศน์ของผู้บริหารของสถานีต่างๆ จะมีความทันสมัยและมีความแปลกใหม่มากขึ้น

ประเด็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่พบในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่พบบ่อยครั้ง คือ ปัญหาด้านบุคลากร รวมถึงอุปสรรคด้านสภาพอากาศ และปัญหาและอุปสรรคเฉพาะหน้าอื่นๆ อาทิเช่น บทยละครโทรทัศน์ไม่เสร็จ อาหารไม่ถูกใจนักแสดง เสื้อผ้าไม่ตรงขนาดกับนักแสดง เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อโนชา ศิลารัตน์ตระกูล(2549) ที่พบว่าปัญหาและอุปสรรคในการสร้างละครโทรทัศน์ของแต่ละฝ่ายทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 มาจากการที่บุคลากรทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลังไม่เพียงพอ ต้องใช้เวลาในการยอมรับจากผู้ชม

ประเด็นเกี่ยวกับข้อควรพิจารณาในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์อื่นๆ ผลการศึกษาพบว่า ข้อควรพิจารณาที่มีความเกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ของคุณชศินี มีทั้งข้อควรพิจารณาภายในและข้อควรพิจารณา

ภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ McQuail (1994) ที่ได้สรุปปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่มีผลต่อกระบวนการทำงานของสื่อมวลชนไว้ว่า ปัจจัยภายในเป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในบริษัทผู้ผลิตรายการ ซึ่งได้แก่การจัดการเทคโนโลยี และบุคลากร ส่วนปัจจัยภายนอกเป็นปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องและมีอิทธิพลต่อกระบวนการผลิตรายการโทรทัศน์ทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งปัจจัยประเภทนี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และนโยบายในช่วงเวลานั้น ได้แก่แรงกดดันทางการเมือง/เศรษฐกิจ นโยบายของสถานี ความสนใจและความต้องการของผู้ชม รวมถึงเหตุการณ์สำคัญต่างๆ / แหล่งข้อมูล (ริชเชนี ศรีเพ็ญ, 2546)

6. บทสรุป

กลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ถือมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสรรค์ผลงานละครโทรทัศน์ซึ่งกลยุทธ์ต่างๆ ที่ผู้จัดละครโทรทัศน์นั้นใช้ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์นั้นจะถูกปรับเปลี่ยนและใช้ให้เหมาะสมตามแต่สถานการณ์เพื่อให้ผลงานที่สร้างสรรค์นั้นสำเร็จและได้รับความนิยมจากผู้ชม

1) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงกลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์จากสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 เพียงแห่งเดียว ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาถึงกลยุทธ์ของผู้จัดละครโทรทัศน์ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์จากสถานีโทรทัศน์อื่นๆ ด้วย เนื่องจากปัจจัยด้านนโยบายจากสถานีโทรทัศน์ย่อมมีความแตกต่างกัน ซึ่งอาจส่งผลต่อกลยุทธ์ที่ผู้จัดละครโทรทัศน์ใช้ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์มีความแตกต่างกันด้วย และในประเด็นเกี่ยวกับนักแสดงที่แปรเปลี่ยนหน้าที่มาเป็นผู้จัดละครโทรทัศน์

ซึ่งมีเพิ่มมากขึ้น จึงน่าสนใจในการศึกษาถึงการเข้าสู่อาชีพจากนักแสดงมาเป็นผู้จัดละครโทรทัศน์ รวมถึงศึกษาถึงรูปแบบการทำงานในกระบวนการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ว่ามีความแตกต่างกับผู้จัดละครโทรทัศน์ที่ไม่เคยเป็นนักแสดงมาก่อนอย่างไรบ้าง รวมถึงบทบาทของสื่อใหม่กับการทำงานของสื่อมวลชนในการศึกษาเพื่อให้ทราบและเข้าใจถึงข้อดีข้อเสียในการใช้งาน และประโยชน์ที่ได้รับ นอกจากนี้ประเด็นเกี่ยวกับระบบอุปถัมภ์และการสร้างภาพลักษณ์ที่เกิดขึ้นของนายสนธิ หากมีการสำรวจ (Survey) โดยสามารถนำข้อมูลตัวเลขมารองรับกับข้อมูลที่เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก อาจทำให้ทราบผลที่มีความแตกต่างหรือชัดเจนขึ้น

7. กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.ดวงทิพย์ เจริญรุจักษ์ เพื่อนโซติ สำหรับคำแนะนำที่ดีเสมอมาซึ่งทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี รวมถึงขอขอบคุณบิดา มารดา น้องสาว และเพื่อนๆ ทุกคนที่คอยให้กำลังใจ

8. เอกสารอ้างอิง

- กิตติพงษ์ ลีลาสุกเดช. (2544). ระบบอุปถัมภ์กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและนักแสดงละครโทรทัศน์ไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ขวัญใจ สืบพานิช. (2552). ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกศิลปินและนักแสดงของธุรกิจรับจัดงานทางการตลาดเชิงกิจกรรม : กรณีศึกษา บริษัท จีเอ็มเอ็ม แกรมมี่ จำกัด (มหาชน) ของสายงาน ออราทิสท์. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภัฏฐารินทร์ อิงกุลานนท์. (2550). สถานภาพวิชาชีพและกระบวนการสื่อสารของผู้ฝึกสอนการแสดงกับนักแสดงในสื่อละครเวที ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และ ภาพยนตร์โฆษณา. วิทยานิพนธ์ นิเทศศาสตรมหาบัณฑิตสาขา วาทยศิลป์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ริณลณี ศรีเพ็ญ. (2546) “การบริหารงานของบริษัทผู้ผลิตรายการละครโทรทัศน์” วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, สาขา การบริหารสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

สกาวใจ พูนสวัสดิ์. (2547) “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการบริหารรายการละครโทรทัศน์ของสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 อสมท.” วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, สาขา การบริหารสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

สุภาภรณ์ สุธรรมโกศล. (2547). การสร้างภาพลักษณ์เกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของบุคคลในวงการบันเทิงที่เข้าทำงานการเมือง. วิทยานิพนธ์ นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขา วาทยศิลป์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน. (2554). เทียบรายได้ช่อง 3 VS 7 อีกหนึ่งปัจจัยเลิกจ้าง "คุณแดง-สุรางค์ เปรมปรีดิ์". ฉบับวันที่ 22 ธันวาคม 2554, สืบค้นจาก: www.akelovekae.blogspot.com (วันที่ 5 มีนาคม 2555)

อโนชา ศิลารัตน์ตระกูล. “ปัจจัยการสร้างละครเพื่อการแข่งขันในตลาดละครโทรทัศน์ กรณีศึกษา สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 และ สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7” วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, สาขา

การบริหารสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

A day Bulletin. “ละครโทรทัศน์ไทย” ฉบับที่ 151 เดือนเมษายน 2556

Mc Quail, Denis. Mass Communication Theory: An Introduction. Third Edition London: Sage Publication, 1994.